Alena Mornštajnová

román
HOST

LISTOPÁD

Alena Mornštajnová

LISTOPÁD

Brno 2021

© Alena Mornštajnová, 2021
Cover photos by stocksnapper/123rf.com,
alex74 and sar14ev / Shutterstock.com
© Host — vydavatelství, s. r. o., 2021
(elektronické vydání)
ISBN 978-80-275-0705-4 (PDF)
ISBN 978-80-275-0706-1 (ePUB)
ISBN 978-80-275-0707-8 (MobiPocket)

Mé rodině

Co by se stalo, kdyby události listopadu 1989 nedopadly tak, jak dopadly? Nikdo neví, jak jiný by byl náš život. Tato kniha podává jen jednu z milionu možných verzí. Přesto se všechno, co je zde napsáno, kdysi kdesi dělo a někde na světě stále děje.

PROLOG

Listopad 1991

Moje milá Leničko,
vzpomínáš si na mě ještě? Tak dlouho jsme se neviděly! Nebuď ale smutná, v duchu jsem pořád s tebou. Jsem u tebe, když se probouzíš, hraješ si venku s kamarády. Jsem s tebou, když sedíš na koberci a stavíš dům z kostek — z těch dřevěných, které máš nejraději —, když večeříš krupicovou kaši posypanou skořicí a cukrem a když tě babička s dědou ukládají ke spánku. Vím, že tě mají rádi stejně jako já. Přála bych si mít tvou fotografii, ale [redacted], přestože [redacted]. Vlásky ti už určitě sahají do půlky zad, jsou delší, než jsem je měla já, než [redacted].
Často myslím na to, jak jsem ti je rozčesávala a zaplétala do copu. Ráda bych napsala víc, ale [redacted],
a tak doufám, že ti babička dopis přečte. Neboj se, brzy budeme zase všichni spolu, tomu pevně věřím. Mám tě moc ráda.

Tvoje maminka

PRVNÍ KAPITOLA

Marie zvaná Maja
Před listopadem 1989

Často na ten obraz myslela. Viděla ho před sebou v bezesných nocích, během nichž se převalovala na pryčně, krčila se pod kousavou vlněnou dekou a snažila se najít polohu, v níž by ulevila zádům a nateklým kloubům. Pevně sevřela víčka před světlem reflektoru, s drásavou pravidelností pronikajícím dovnitř zamřížovaným oknem, zacpala si uši, aby neslyšela dech svých spolunocležnic, občas přerušený zachrápáním, zasténáním nebo úzkostným vzlykem, schoulila se do klubíčka čelem ke stěně, polkla strach a úzkost a unikla do soukromí svých myšlenek.

Jasně si vybavovala zlacený rám obrazu, v jehož prohlubních se usazoval prach a vytvářel černé linky, které nešly vyčistit. Ochranné sklo lety zmatnělo a ztratilo lesk, takže se zdálo, že mladá žena na obraze se dívá na svět skrz zamlžené okno nebo nezčeřenou vodní hladinu. Upřený pohled sledoval přítomné po celé místnosti. Byl laskavý, ale zároveň odevzdaný a bolestný a Maja v něm četla: *Dítě v mém náručí je to nejcennější, co mám, pečuji o ně a chráním je, jak nejlépe dovedu, ale už teď vím, že to nebude stačit, protože i když za ně budu vždycky bojovat, jednoho dne se postaví na vlastní nohy a vydá se svou cestou.* To pomyšlení Maju pokaždé přinutilo odvrátit zrak.

Obraz visel v babiččině přízemním domku ve studené ložnici nad čelem manželské postele. Maja v ní o prázdninách spávala na žíněné matraci, položené na prověšeném drátěném roštu, a přikrývala se peřinou nacpanou peřím. Peří se muchlalo a sesypávalo k jedné straně, takže se Maja za chladných rán budila zimou, přikrytá jen naškrobeným plátěným povlečením.

S povýšeností městské holky se babičce snažila vnutit výhody prošívaných dek, molitanových válend s úložnými prostory a dalších moderních vymožeností, které by jí prázdninový pobyt mohly vylepšit, ale babička pokaždé jen nadzvedla obočí a trochu dotčeně spustila litanie o tom, že husí peří je nejhřejivější, a navíc je sama nadrala a naplnila jimi sypky z nejpevnějšího plátna. A v té posteli spávala s nebožtíkem dědečkem. „Toho ty už nepamatuješ, Marie, ale zlatý člověk to byl, měl by tě moc rád, s dětmi on to uměl," zadrhla se a pak pokračovala: „Dva syny jsem v té posteli porodila, je to kus mého života a vzpomínky se přece nevyhazují, obzvlášť ty pěkné ne. Až umřu," říkala, „dělejte si s nábytkem, co chcete, třeba ho rozštípejte a spalte, ale ten obraz panenky Marie, ten bude, holčičko, jednou tvůj. Po ní jsi dostala jméno, bude nad tebou bdít. Pověsíš si ho nad postel, to mi slib, nesmí skončit někde v popelnici," dodala babička a pak udělala takový ten pohyb, jako kdyby jí na čelo kreslila křížek.

Představa, že bude dospělá, se Maje zdála neuvěřitelně vzdálená a neskutečná, a ještě neskutečnější byla představa, že tady babička jednou nebude, a proto s klidem v duši slíbila, že se osiřelého obrazu ujme, a velice ji překvapilo, že dny do dospělosti utekly tak rychle a po babičce jí zbyl jen ten obraz Panny Marie s dítětem.

S Joskou ho pověsili v ložnici nad postel — ne proto, že to kdysi slíbila nebo že by věřila, že ji její jmenovkyně bude chránit, pověsili ho, protože byl součástí Majiny minulosti a — jak říkala babička — vzpomínky se přece nevyhazují. V ložnici visel čtyři roky, dva měsíce a sedm dní, do sedmnáctého listopadu roku osmdesátého devátého, kdy se rozhodli vymalovat, nábytek odtahali do středu místnosti a obraz sundali.

—

Maja a Joska měli štěstí. Brzy se mohli nastěhovat do „svého“ a nemuseli — na rozdíl od jiných mladých rodin — trávit příliš dlouhou dobu namačkaní u rodičů, vydáni napospas jejich laskavosti a názorům, jak by mělo mladé manželství vypadat. Vyhnuli se i živoření na ubytovně, kde nevrlá vrátná usazená v prosklené kukani vydávala nájemníkům došlou poštu a klíče od stroze vybavených pokojů, přísnými pohledy stíhala špinavé podrážky bot a zapisovala nejen dodržování klidu a pořádku, ale i příchody a odchody obyvatel a jejich návštěvníků.

Majino a Joskovo štěstí spočívalo v tom, že lidé, kteří ve městě nežili, rozhodli, že rozšíří sklářskou výrobu. Papaláši usídlení v Praze nemuseli dýchat jedovaté výpary z chemičky, která už víc než dvacet roků v nepravidelných intervalech závisejících na počasí zamořovala níže položené čtvrti a přilehlé vesnice, a tak na začátku osmdesátých let začalo v Meziříčí budování podniku na výrobu skleněných součástek do barevných obrazovek. Z továrny, kterou v polovině devatenáctého století založil hrabě Kinský, aby ji

vzápětí prodal židovské rodině Reichů, jíž ji bez dlouhých cavyků zabavili nacisté a definitivně znárodnili komunisté, se stal obrovský a pro státní ekonomiku důležitý podnik dodávající výrobky do několika zemí.

Sklárny, chrlící ze svých šesti komínů do ovzduší husté kouřové mraky, potřebovaly neustálý přísun materiálu i lidí a zaměstnance lákaly do svých řad příslibem bytu na sídlišti, které se rozrůstalo na kraji města. Aby uchazeči o zaměstnání dosáhli na vysněné bydlení, museli kromě požadované kvalifikace splnit další podmínky — zavázat se k práci v podniku na deset let, vstoupit do bytového družstva, zaplatit zálohu a předložit oddací list. Ano, byt si zasloužil jen ten, kdo žil v řádném svazku manželském.

Joska vyhovoval všem požadavkům, až na jediný — byl svobodný. To by mu v získání zaměstnání samozřejmě nebránilo, ale bydlení by dostal leda tak na podnikové ubytovně. Ve svých dvaceti pěti letech měl podle tehdy všeobecně uznávaných měřítek na manželství nejvyšší čas. Vždyť většina jeho vrstevníků se oženila během vojny nebo brzy po návratu do civilu. Rodina je přece základ státu a co jiného by taky měl mladý muž dělat než budovat, pečovat a ukázněně milovat? Možná si občas večer vyrazit s kamarády na pivo do hospůdky a za chvíli se spořádaně vrátit domů. V devět se stejně všechna restaurační zařízení zavírala, aby se pracující lid příliš neunavil.

Tou dobou se Joska s Majou znali už déle než rok, a tak se rozhodli, že si takovou příležitost nenechají utéct a co možná nejrychleji se vezmou. Pokud Maja zaváhala, bylo to jen na okamžik. Copak měla na výběr? Na zdravotnické škole odmaturovala už před čtyřmi lety, dvakrát se pokoušela o přijetí na lékařskou fakultu a dvakrát neuspěla. Zkoušky složila, ale rozhodnutí o nepřijetí bylo zdůvodněno tím, že neprokázala

dostatečný zájem o obor. Celou dobu pracovala ve zdravotnictví, chodila na soukromé hodiny fyziky, matematiky a chemie, aby dohnala náskok studentů, kteří se na medicínu hlásili z gymnázia, takže nevěděla, co víc by měla udělat, aby svou touhu po studiu dokázala, a tak zcela správně usoudila, že další pokusy jsou marné. Ráda by se porozhlédla po světě, zdokonalila si školskou němčinu, podívala se za oceán, procestovala Asii a Ameriku, ale legální způsob, jak se dostat za hranice, neexistoval a emigrovat nechtěla. Měla svou zemi ráda, přestože se v ní nežilo tak lehce a svobodně, jak by si přála.

Prožila divočejší období — tedy za divočejší je považovali jen Majini rodiče, protože v mantinelech socialismu se mnoha nevázaností dopouštět ani nemohla. Víc než zákazy a příkazy však Majino chování svazovaly vnitřní zábrany způsobené spíše její povahou než výchovou, takže následky, které ono období mělo, se daly označit za nepřiměřené. Pár diskoték, dvě tři sklenky vína, pozdní návraty domů. Krátký vztah — nebo spíš úlet — s ženatým primářem interny, který skončil nechtěným těhotenstvím.

To byl bod, v němž se Majin život obrátil vzhůru nohama. Zpočátku o svém těhotenství nikomu neřekla. Nechtěla poslouchat řeči, že si kazí život a že by „to“ měla dát pryč. Protože ono „to“ najednou dalo jejímu životu význam. I když věděla, že bude své dítě vychovávat sama, nabyla její existence, která v posledních letech ztratila cíl, nový smysl. Bude matkou, bude mít pro co a pro koho žít.

Těhotenství jí vyslalo do těla hormony klidu a spokojenosti. Navzdory nelehké situaci, v níž se ocitla, z Maji vyzařovalo štěstí. Byla to aureola pohody, která její matce dříve než jakékoli tělesné změny dceřiny postavy prozradila, že je Maja v očekávání. Se svým podezřením se svěřila manželovi a pak se opatrně zeptala Maji.

Být v osmdesátých letech dvacátého století svobodnou matkou nebylo docela běžné a už vůbec ne snadné. Přesto od Majiných rodičů ani jednou nepadlo slovo potrat. Třebaže nepatřili k žádné církvi a prohlašovali se za nevěřící, věděli, co je hřích, a jakýkoli život — i život nenarozeného dítěte — byl pro ně posvátný. Majina matka z vlastní zkušenosti věděla, že počít dítě není samozřejmost. Než se jí narodila Maja, prožila deset dlouhých let čekání a zklamaných nadějí. Majino narození považovala za zázrak, který se i přes veškerou snahu v jejím případě už nezopakoval, a tak Maja vyrůstala jako jedináček.

Do Majina dívčího pokojíku koupili postýlku a začali shánět věci pro miminko. Na otce dítěte se neptali, proč taky, a tak je všechny, včetně Maji, dost překvapilo, když dva měsíce před narozením dítěte sám zazvonil u jejich dveří.

Maja nebyla naivní. Věděla, že primář Válek spal s každou sestřičkou z nemocnice, která k tomu byla svolná, a věděla to i primářova manželka. Maja byla ovšem jediná, která otěhotněla. A primářovo dlouholeté manželství bylo sice díky bezmezné toleranci paní primářové šťastné, ale bohužel bezdětné.

Když se primář objevil u dveří a usadil se v obývacím pokoji, aby s Majiným otcem — ostatně ne o mnoho starším, než byl on sám — vypil sklenku slivovice, nepřišel Maje nabídnout, že z ní udělá vdanou ženu. Přišel ji požádat, aby mu dovolila být otcem jejího dítěte. Maju jeho žádost zaskočila. Od samého začátku počítala s tím, že se o své dítě postará sama, ale neměla důvod — a domnívala se, že ani právo — odmítnout a upřít dítěti otce. Vůbec ji nenapadlo, že by toho jednoho dne mohla litovat.

Pan primář byl vzorným tátou. Nejenže byl uvedený v rodném listě a pravidelně na syna finančně přispíval, ale chodil

ho navštěvovat, a když chlapec povyrostl, Válek si ho každý druhý víkend brával domů. A tak to bylo, i když se Maja seznámila s Joskou a stála před dalším rozhodnutím.

Nabízely se jí jen dvě možnosti: vdát se a stát se svou paní ve slíbeném třípokojovém království, nebo zůstat zřejmě navždy u rodičů. Rozhodování jí usnadnila skutečnost, že byla do Josky zamilovaná. Líbil se jí a lákala ji k němu vůně připomínající první podzimní dny, které přinášejí úlevu po letních vlnách veder. Uvědomovala si, jak je ošidné řídit se při důležitých životních krocích tak pofiderními měřítky — koneckonců její syn byl plodem jednoho takového poblouznění —, ale čím jiným by se měl člověk při rozhodování o dalším životě řídit, ne-li pocity — obzvlášť když je mu jen pár let přes dvacet? Navíc byla Maja upřímně přesvědčená, že svatba bude bránou do šťastného života. Čím méně možností, tím snadnější volba.

Stanovili termín svatby, Joska nastoupil na místo provozního technika ve výrobě a vyplnil papíry se žádostí o byt. Počítali s možností, že chvíli potrvá, než bude dům, v němž jim přidělili byt, dokončený, ale že budou čekat tak dlouho a že se budou stěhovat jen pár dní před narozením druhého dítěte, to je nenapadlo.

Dva roky bydleli v přízemním domku u Joskových rodičů. Mačkali se v pokojíku, který býval jeho dětským pokojem, dělili se s rodiči o koupelnu, záchod a kuchyň, většinu oblečení skladovali v krabicích podél stěn, protože je neměli kam dát, a stále doufali, že se budou během pár týdnů stěhovat, jak jim v kanceláři tvrdili, a oni jejich slibu naivně věřili.

Na sobotní procházky nechodili do lesa nebo do parku, ale mířili městem k rozestavěnému sídlišti, klopýtali po rozježděných cestách a odhadovali, jak stavba pokračuje.

Radovali se, když přibyla okna, vchodové dveře, rozčilovala je dlouhá období, kdy se na stavbě nic nedělo, a záviděli šťastlivcům, jejichž domy byly dokončeny a oni se mohli nastěhovat do svého.

Na začátku září osmdesát pět se konečně stěhovali i Hajní — právě včas, aby rodičovská láska Joskových rodičů nezakolísala a nepadla pod tlakem zoufalství z nedostatku soukromí a aby Maja s Joskou nepodlehli pokušení zařvat, že jsou jim vděční za pomoc, ale ať už jim, proboha, přestanou mluvit do života.

—

Kdosi přišel s nápadem, že chodníky bude nejlepší vydláždit v místech, kudy lidé skutečně chodí, takže se s jejich výstavbou čekalo a sídlištěm vedly jen vyšlapané pěšiny. Kličkovaly mezi paneláky a obcházely tři smrky, které byly ponechány na staveništi rozježděném těžkou stavební technikou jako důkaz, že lidé na zodpovědných místech pečují o přírodu.

Byt v sedmém patře dlouhého domu se čtyřmi vchody měl tři pokoje, kuchyň do písmene L a jádro z umakartu. Na podlaze bylo položené hnědé linoleum, které se na krajích odchlipovalo, uprostřed tvořilo bubliny a už v době, kdy Maja s Joskou byt jako první majitelé přejímali, bylo místy poškrábané. Stěny byly pokryté zelenými tapetami se stříbrnými a hnědými motivy. Jak později zjistili, dělníci je zřejmě kvůli úspoře času nebo materiálu nalepili přímo na betonové stěny. Ale z oken byl krásný výhled na kopce za městem, balkon byl dost velký, aby se tam dalo věšet prádlo, vypít

odpolední káva a popřípadě na něj odeslat kuřáckou návštěvu, která se nedokázala obejít bez pravidelné dávky nikotinu.

S klíčem v ruce hrdě vešli otevřenými vchodovými dveřmi, vyšlapali do sedmého patra, protože výtah byl sice funkční, ale zamčený, aby ho nájemníci při stěhování těžkého nábytku nestrhli, odemkli dveře do bytu a překročili práh. Bylo jim úplně jedno, že je všechno zelenohnědé, do předsíně se vejde jen Maja se svým těhotenským břichem, takže Joska musí počkat, až se jeho žena přesune do obývacího pokoje, kde ze stropů a míst, kde by měly být zásuvky, visí jen holé dráty. Maje nevadila plechová kuchyňská linka ani špatně osazený smaltovaný dřez, nevnímala umakartové jádro. V koupelně se posadila na kraj vany, aby po výstupu do nejvyššího patra dala odpočinout nateklým nohám, a byla šťastná.

Vlastně jsem tehdy byla šťastná skoro pořád, pomyslela si Maja a převrátila se na pryčně na druhý bok. I tehdy za mě rozhodovali jiní, určovali, kým a čím smím být, byla jsem uvázaná na neviditelném vodítku, které mi moji stejně neviditelní páni povolovali nebo utahovali podle libosti, ale přesto jsem měla svůj svět, své lidi a byla jsem šťastná, jen jsem to nevěděla. Ale tak to asi je, že člověk touží po štěstí, a teprve při pohledu zpátky si uvědomí, že šťastný vlastně byl. Přetáhla si deku přes hlavu a zakázala si brečet.

DRUHÁ KAPITOLA

Marie zvaná Maja
Listopad 1989

V době, kdy Maja s Joskou sundali ze stěny ložnice obraz Panny Marie s dítětem, už měli za sebou šest let vcelku spokojeného manželství a pár nepodstatných hádek. Když Maja pod kousavou vlněnou přikrývkou nebo při jednotvárné práci ve šroubárně na ty roky myslela, což dělala často, protože to byl jediný způsob, jak mohla uniknout ze světa ohraničeného mřížemi, nedokázala si vzpomenout, kvůli čemu se vlastně dohadovali. Při zpětném pohledu byly všechny tehdejší potíže malicherné a nepodstatné. Nevěděla už ani, kdo spory, z nichž vznikaly hádky, vyvolal.

Byl to Joska, protože mu vadila Majina rozevlátost? Rozevlátost, tak tomu říkal, ale ve skutečnosti si o své ženě myslel, že je nedůsledná a nedokáže si práci rozvrhnout tak, aby po návratu domů našel byt uklizený a lednici plnou jídla. Sedět na zemi s dětmi, stavět hrady z kostek nebo prohlížet si knihy považoval za zbytečnosti. Vždyť s ním si rodiče taky nikdy nehráli. Pracovali a i jeho vedli k práci, nic špatného na tom neviděl.

Nebo spory vyvolávala Maja, protože nedokázala vystát Joskovu nerozhodnost a loudavost? Cožpak je tak těžké vybrat židle do kuchyně, když jsou na skladě jen tři typy, nebo rozhodnout se, jakou barvou vymalují předsíň?

Právě o tom byla jejich poslední hádka. O odstínu, jakým vymalují pokoje. Ona chtěla nechat stěny bílé, Joska byl přesvědčený, že v pastelových tónech bude prostor působit útulněji. Malicherná, nepodstatná hádka, vlastně to ani hádka nebyla, spíš jen takové vzrušenější dohady. Ona byla protivná a on lehce zvýšil hlas, nakonec mu tedy ustoupila, tolik jí na barvě stěn zase nezáleželo, hlavně chtěla mít to otravné malování za sebou. Ale stejně si tu hádku zapamatovala. Protože byla poslední.

Joska si tehdy vzal v pátek volno a Maja odvedla děti ke svým rodičům.

Nábytek přesunuli do středu místností, zakryli ho starými novinami a potrhanými prostěradly, kyblíky naplnili vodou a velkými štětkami máčeli tapety, aby nasákly vodou a lépe se strhávaly z neomítnutých panelových stěn. Práce naplánovaná na jeden den se protahovala, místy museli umíněné papírové tapety sdírat drátěnkou a večer šli spát s rozmáčenýma rukama a ulámanými nehty, unavení a otrávení prací, která je nebavila a které se mohli vyhnout, kdyby dělníci při stavbě nešetřili materiálem, prací a časem a nevykašlali se na omítky.

Ráno si přivstali, aby stihli dokončit alespoň předsíň a obývák. Joska přinesl z kuchyně tranzistorové rádio a postavil ho na skříňku překrytou vyřazeným prostěradlem. Při prvních tónech vážné hudby se zašklebil a přeladil Vltavu na zpravodajskou stanici Hvězda. Maje by byla hudba daleko příjemnější než zprávy o opatrně postupující glasnosti a perestrojce, povolené studentské demonstraci a chystané návštěvě čelného představitele Německé demokratické republiky Egona Krenze, ale mlčela. Až budou hotoví a byt bude vymalovaný a uklizený, život se zase vrátí do normálu. Joska bude chodit do práce, o půl šesté ráno za ním zaklapnou dveře a ona

přeladí rádio zpátky. Pohledem přeletěla cáry tapet umíněně lnoucí k šedému panelu a snažila se odhadnout, jak dlouho s nimi ještě budou bojovat.

„Než se do toho pustím, zajdu nakoupit pečivo a párky k obědu a podívám se, jestli nemají nějaké pracovní rukavice."

Joska jen kývl, popadl špachtli, vyšplhal se na štafle a odhodlaně se pustil do zbytků zelené tapety.

Maja byla v pokušení trochu se loudat. Naschvál nejela výtahem, ale seběhla po schodech, v každém patře se zastavila a přečetla jména na zvoncích. V pátém patře urovnala odkopnutou rohožku a ve druhém poschodí pozdravila paní Janskou. Káravý pohled staré paní ji umravnil. Jasně, má pravdu, ty schody někdo musí mýt a kdo má poslouchat zbytečné dupání, kdyby tohle dělal každý... Těch pár desítek metrů do sídlištní samoobsluhy provinile popoběhla, rychle do košíku naházela gumové rukavice, rohlíky a šest nožiček párků, postavila se do fronty před pokladnou a rozhlédla se, co by asi tak ještě potřebovali. Z řady u druhé pokladny na ni zamávala žena v modré prošívané bundě a čepici s velkou barevnou bambulí. Maja se pokusila předstírat, že ji nevidí, protože zastavit se s Ilonou Šustkovou na pár slov znamenalo nejméně půlhodinové zdržení a hlavu plnou klepů, ale bambule na ni číhala u východu ze samoobsluhy.

„To je hrozné, že?"

Maja si nejdřív myslela, že mluví o strhávání tapet, a tak řekla jen: „Hm, drží jak židovská víra."

Ilona se na ni zmateně podívala: „Na Svobodné Evropě říkali, že na té včerejší demonstraci tekla krev."

Maja neměla o Ilonině chytrosti valné mínění, ale nenapadlo ji, že je až tak pitomá a bude vykládat o zprávách, které slyšela v západním rozhlase, přímo uprostřed hloučku

zvědavých klepen, které si sdělují nejnovější drby před vchodem do samoobsluhy. V tu chvíli měla pocit, že je všichni pozorují a natahují uši. Popadla Ilonu za rukáv a odtáhla ji o kus dál. „Co to meleš? Nemůžeš aspoň mluvit potichu?“

Ilona se zmateně rozhlédla kolem. „Promiň, myslela jsem, že už to stejně všichni vědí.“

„Co by měli vědět?“

„No, že včera v Praze esenbáci zbili studenty tak, že jich spousta skončila v nemocnici. Prý je někam zahnali, aby nemohli utéct, a mlátili je obušky až do krve.“

„Ale ráno ve zprávách říkali, že demonstrace proběhla pokojně a esenbáci zasahovali jen proti pár výtržníkům...“

„To oni tvrdí vždycky.“

„Kdoví jak to je, možná jsou to jen fámy.“

„Na Svobodné Evropě ale mají většinou dobré informace.“

„A říkali ještě něco?“

„Pořád tohle dokola. Však si to poslechni sama.“

Maja se rozhlédla. Před vchodem do samoobsluhy poštěkával uvázaný pes, ve stojanu stála zamčená špinavá kola a nějaká mladá maminka se snažila nacpat brašnu s nákupem do košíku pod kočárkem. Lidé vcházeli do dveří obchodu, jiní se s plnými taškami prodírali ven, zastavovali se spolu na pár slov nebo zachumlaní do bund a kabátů mlčky pospíchali domů. Začalo jemně mrholit, nebe nad šedými sídlištními domy bylo zatažené a Maju přepadl strach, že takhle ponuře už bude svět vypadat napořád. Najednou se jí zastesklo po dětech. Zatoužila přitisknout je k sobě a nadechnout se uklidňující dětské vůně.

Ale nejdřív strhají ty zatracené tapety. „Už musím letět.“ Kývla Iloně na pozdrav a zamířila k domovu.

Meziříčí bylo ve své podstatě maloměsto a několik středních škol, bohatý kulturní život a pověst města coby Valašských Athén, přetrvávající z předešlého století, na tom nemohly nic změnit. Zůstávalo maloměstem, i když v sedmdesátých letech jeho srdce rozčtvrtil hlavní silniční tah na Slovensko. Smetl domky se zahrádkami obehnanými dřevěnými ploty, ulice zanesl prachem, vzduch zamořil výfukovými plyny a samotný střed kdysi malebného města zohyzdil panelovou zástavbou.

Podstatným znakem menších měst je, že o sobě lidé vědí. Ne vždy se znají jménem, nejsou si jistí, kdo ke komu patří nebo kde pracuje, ale jakmile se někdo nepatrně odlišuje, vyčnívá z davu — ať v dobrém, nebo špatném smyslu slova —, zaryje se do paměti svých spoluobčanů napořád. Být středem pozornosti a klepů není nic příjemného, a tak se všichni — nejen Meziříčané — snažili spořádaně srovnat krok.

Novinky o dění ve světě nebo v hlavním městě přicházely do menších měst se zpožděním. Všeobecně se vědělo, že oficiální zprávy v tisku, rozhlase a televizi jsou prostě oficiální, což byl ekvivalent slova cenzurované. Našli se tací, co poslouchali Svobodnou Evropu nebo Hlas Ameriky, ale samozřejmě se tím nechlubili a zvěsti probírali v okruhu ověřených známých, protože jak ve velkém městě, tak i v tom malém bylo obyvatelstvo prošpikované fízly a strachem z nich. Co když k nim patří ta milá sousedka odnaproti nebo řečný prodavač v trafice?

Nejenže se zprávy dostávaly k lidem se zpožděním, ale navíc si nikdo nemohl být jistý, jestli je ta či ona novinka pravda, nebo jen fáma zbytnělá dlouhým putováním a přáním vypravěčů. Nejspolehlivější bylo naladit Svobodnou

Evropu a pokusit se něco zaslechnout — dříve skrz šum rušiček, které byly v prosinci osmdesát osm ze dne na den zřejmě díky neustále zmiňované glasnosti vypnuty — a to samozřejmě mnozí činili, ale většina lidí prostě jen chodila do práce nebo do školy. Odpoledne trávily rodiny pospolu nebo si muži zašli na jedno točené a ženy na módní a Západem vonící aerobik, občas všichni stáli ve frontách před masnou, zelinářstvím či drogerií a ti intelektuálněji založení podupávali čtvrtek co čtvrtek před knihkupectvím. Večer pak národ zasedl k televizi, pustil si zprávy a smál se u *Televarieté* nebo slzel nad osudy seriálového *Muže na radnici*.

I k Maje se donesly zvěsti o pražských lednových protestech a — jak uvedly sdělovací prostředky — několika zatčených výtržnících, už ale nevěděla, že demonstrace byly potlačeny speciálními jednotkami Veřejné bezpečnosti se psy a vodními děly. Když v únoru Federální shromáždění odhlasovalo vyšší tresty za rušení veřejného pořádku, čímž se mělo zamezit dalším nepovoleným shromážděním, Joska prohlásil, že komunistům hoří koudel u prdele, a Maja se na něj zamračila, aby alespoň před dětmi nemluvil sprostě.

Kdyby v červnu komunisti tak vztekle nezareagovali na manifest Několik vět, Josku by ani nenapadlo naladit Svobodnou Evropu, aby si poslechl, o čem ta petice vlastně je a kdo ji podepsal. Maja by nikdy neslyšela jména jako Václav Havel nebo Jiří Křižan, a to i přesto, že se Křižan v Meziříčí narodil a okolo Křižanovy pily, která už rodině samosebou dávno nepatřila, i když jí tak lidé stále říkali, chodila nejméně jednou do týdne.

Ze Svobodné Evropy Maja věděla o srpnových a zářijových demonstracích i zatýkání protestujících. Sledovala vítězství polské Solidarity v červnových volbách a cítila, že socialistický blok dostává vážné trhliny a drolí se. Hromadný

úprk východních Němců, se kterým si československé úřady nedokázaly poradit, a dokonce vypravovaly zvláštní vlaky a autobusy, aby uprchlíky přepravily do Bavorska, a nedávné rozhodnutí o odstranění berlínské zdi, která rozdělovala město několik desetiletí, v ní probudily pocit, že se něco opravdu začíná měnit a že komunistům ubývají síly.

Všemocný Sovětský svaz váhavě přešlapoval na místě, zmatený perestrojkou a glasností, se kterými přišel nezvykle pokrokový a na sovětské poměry mladý a svěží vůdce. Komunistické vlády východní Evropy si bez poradního hlasu, který poslouchaly už několik desítek let, nevěděly rady a bály se ukročit víc vlevo nebo vpravo z vytyčeného směru, protože tady pořád byla možnost, že se situace v Moskvě zvrtne, komunistická strana se znovu pevně chopí otěží a udělá v Evropě pořádek. A jak ty pořádky vypadají, to si českoslovenští straníci pamatovali ze soudních procesů v padesátých letech i z jednání prověrkových komisí v letech sedmdesátých.

Byli ochromeni nerozhodností, snažili se uhodnout, co by se Velkému bratrovi v Moskvě líbilo, a když se jim nedostávalo odpovědi, vyhlašovali drobné ústupky, aby vzápětí znovu přitahovali opratě ze strachu, že budou považováni za slabé.

—

Doma Maja strčila párky do ledničky. Při pohledu na poloprázdné police zjistila, že došla hořčice, ale rozhodla se, že kvůli jedné zapomenuté věci se do obchodu vracet nebude, natáhla si růžové gumové rukavice a šla zkontrolovat, o kolik Joska postoupil.

„Pro tebe rukavice nemám, měli jen malé velikosti. S tím, že by chlapi myli nádobí, se asi moc nepočítá."

„Spíš se ví, že chlapi by gumové rukavice stejně nekupovali. My si lak na nehtech nepoškrábem a z trochy té špíny se nezblázníme."

Maja si klekla a dala se do sdírání zbytků tapety ze stěny, kterou už Joska nahrubo očistil.

„Potkala jsem Ilonu Šustkovou."

„Tu drbnu?"

„Na té demonstraci v Praze prý včera esenbáci ty studenty hrozně zmlátili."

Zvuk škrabky se zastavil. „Kde to vzala?"

„Hlásili to na Svobodné Evropě. Prý."

Škrabka se znovu rozjela. „Prý... To bude zase nějaká ta její báchorka. Jako když se ti snažila namluvit, že je neteř Ivy Janžurové."

Maja věděla, že jakmile si Joska utvoří názor, ať už na člověka, nebo věc, už ho nikdy nezmění. Sám to považoval za kladný rys své povahy, něco jako pevnost a stálost, ale Maja to pokládala za obyčejnou tvrdohlavost. Podle ní by člověk neměl dělat ukvapené závěry. Ilonu za spolehlivý zdroj informací ale nemohla považovat ani ona.

„Nejspíš tehdy chtěla být jenom zajímavá. Znala paní, která se kdysi potkala s kamarádkou známé herečky, a trochu si tu historku upravila. Ale tohle je něco jiného. Měl bys ji vidět. Byla z toho úplně vedle."

„Ona je vedle furt. Esenbáci se s demonstranty nemažou nikdy. Asi jich zase pár zmlátili, nacpali je do antonů a odvezli. Až doděláme ty pitomé tapety, zkusím naladit Svobodnou Evropu, teď to nemá cenu, přes to škrábání stejně houby slyšíme."